

کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی

در عصر جهانی شدن

دکتر سیدعلی رحمانزاده^۱

چکیده

جهانی شدن فرایندی است اجتناب‌ناپذیر که از قرن نوزدهم و بیستم شروع شده و همراه با فراز و نشیب‌هایی که هیچ‌گاه به‌جز دوران جنگ‌های جهانی اول و دوم متوقف نشده، به تکامل خود ادامه داده است. این فرایند در طول مسیر خود ابتدا در بعد اقتصادی موفق بوده ولی کم‌کم به سایر ابعاد نیز گسترش یافته است.

این مقاله در راستای تبیین نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در عصر جهانی شدن نخست به طرح موضوع پرداخته و سپس مفاهیم جهانی شدن^۲، کنش ارتباطی، مشارکت ارتباط مؤثر، شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی، شبکه‌های اجتماعی مجازی را توصیف و در ادامه ارتباط شبکه‌های اجتماعی مجازی با جهانی شدن را تشریح نموده است.

واژه‌های کلیدی

جهانی شدن، کنش ارتباطی، مشارکت، ارتباط مؤثر، شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی مجازی

مقدمه

همچنان که الگوهای ارتباطی به‌طور روزافزونی از مرزهای ملی فراتر می‌رود، آمار اتصال به اینترنت و کاربران آن به‌طور تصاعدی در حال رشد است. انتشار پرشتاب اینترنت، ماهواره و فناوری‌های دیجیتالی، ارتباط همزمان میان بخش‌های وسیعی از جهان را ممکن ساخته است. در نتیجه بسیاری از کنترل‌های ملی اطلاعات بی‌اثر شده‌اند. امروزه نقش رسانه‌ها و میزان نفوذ آنها در ساخت سیاسی جوامع بر کسی پوشیده نیست. برخی از نظریه‌پردازان ارتباطات معتقدند که امروز جهان در دست کسی است که رسانه‌ها را در اختیار دارد. نقش عمده رسانه‌ها در شکل‌دهی به افکار عمومی باعث شده که اهمیت رسانه‌ها تا این حد مورد توجه قرار گیرد.

امروزه شبکه‌های اجتماعی سکانشمار اقیانوس پرتلاطم اینترنت‌اند. شبکه‌هایی که مبتنی بر فناوری "وب 2" فعالیت داشته و با اجتماع‌گرایی مجازی نقش اساسی‌ای را در معادلات رسانه‌ای جهان بازی می‌کنند. این وب‌سایت‌ها علاوه بر قابلیت شبکه‌سازی مجازی، امکان استفاده از فرصت‌های مختلف در فضای اینترنت را اعم از جست‌وجو، خواندن و به اشتراک‌گذاری اخبار، آپلود عکس و فیلم، نوشتن یادداشت‌ها و عضویت در گروه‌های مختلف، تحرک سیاسی فراهم کرده و این امر باعث اقبال کاربران اینترنتی به شبکه‌های اجتماعی شده است. فضای مجازی بسته به ساخت‌های اجتماعی شکل می‌یابد و رشد فناوری، همگرایی رسانه‌ای و مسائل مربوط به آن، در شرایط اجتماعی گوناگون برون‌دادهای متفاوتی داشته است.

شبکه‌های اجتماعی³ از گروه‌هایی عموماً فردی یا سازمانی تشکیل شده که از طریق یک یا چند نوع از وابستگی‌ها به هم متصل‌اند و در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده، کارکرد مؤثر شبکه همگرا را تصویر می‌کنند و موفقیت و محبوبیت روزافزون آنها به دلیل داشتن رنگ و بوی اجتماعی است.

شاید آنگاه که یک پژوهشگر آفریقایی در کنفرانس باشگاه رم تحت عنوان: «جهان در آستانه قرن بیست‌ویکم» گفتار خود درباره «عصر نوین فرهنگ و ارتباطات» را با این جملات به پایان برد، کسی سخنان او را چندان جدی نگرفت؛ او معتقد بود که «دوران کنونی تمام می‌شود و عصر تازه‌ای آغاز می‌گردد. تاکنون در هیچ زمانی بشر برای بقا تا این حد به قدرت انطباق و تخیل نیاز نداشته است. عصر جدید فرهنگ و ارتباطات، در مرحله نخست، عصری است که انسان باید در آن شجاعت خود را متحول کند.» (آلوی، لی، 1378: 55)

اما سرعت تغییرات ارتباطی و فرهنگی در پایان قرن گذشته و سال‌های آغازین سده جدید، اهمیت سه مفهوم کلیدی قدرت تخیل، قدرت انطباق و شجاعت تحول را برای تداوم حیات دولت‌ها، فرهنگ‌های ملی و - در سطحی انتزاعی‌تر - حتی تمدن‌ها به‌خوبی نشان داده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی دو نقش اساسی را در تغییر سیاسی جامعه‌های امروزی برعهده دارند. از یک سو فرهنگ توده را نشر می‌دهند و از سوی دیگر منبع تغذیه‌ی نخبگان جامعه با هدف نوآوری و ابداع هستند، به عبارت دیگر شبکه‌های اجتماعی مجازی حلقه اتصال محیط بزرگ یا جامعه کل با محیط کوچک است. هر یک از عوامل اصلی نوزایی و خلاقیت، عامل تحرک و پیش‌برنده توسعه سیاسی است. بحث جهانی‌شدن و مقوله رسانه‌ها چنان با یکدیگر پیوند خورده‌اند که تصور تجربه کردن جهانی‌شدن بدون رسانه‌ها و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی، محال به‌نظر می‌رسد. «ادوارد سعید» نویسنده فلسطینی‌الاصیل ساکن آمریکا که دارای دیدگاه‌های انتقادی در مسائل سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است، می‌نویسد: «لیبرال‌ها معتقدند گسترش شبکه‌های اجتماعی مجازی نه تنها کنترل بر زندگی انسان‌ها را بیشتر نخواهد کرد، بلکه زمینه قدرت‌یابی افراد در برابر سازمان‌ها و دولت را افزایش می‌دهد. فرایند جهانی‌شدن، نوعی آگاهی نسبت به ارزش‌های مشترک بشری را پدید آورده است. در صورتی که دولت‌ها بتوانند مفاهیم جدید امنیتی را برای خود باز

تعریف قدرت نرم باید گفت که این قدرت توانایی شکل‌دهی به ترجیحات دیگران را داراست. به عبارت دیگر جنس قدرت نرم از نوع اقناع و جنس قدرت سخت از مقوله «وادار و اجبار» کردن است. قدرت نرم تبلیغات سیاسی نیست بلکه مباحث عقلانی و ارزش‌های عمومی را شامل می‌شود. هدف قدرت نرم تاثیرگذاری بر افکار عمومی خارج و سپس داخل کشور است. وسایل ارتباط جمعی در جهان امروز جهان‌های ذهنی و غیرواقعی را به دنیا مخابره می‌کنند. آنها دیگر به انتقال واقعیت فکر نمی‌کنند، بلکه واقعیت‌ها را می‌سازند. هدف رسانه‌ها از قدرت نرم در ابتدا مدیریت افکار عمومی نیست، بلکه رسانه‌ای در این عرصه موفق است که بتواند با افکار عمومی حرکت کند و خود را سازگار با آن نشان دهد. حکومت‌ها و حاکمانی که توانایی آینده‌نگری، ارائه هویت فرهنگی مناسب در عرصه جهانی و شجاعت ترک پاسخ‌های کهنه به پرسش‌های نو را نداشته باشند، ملت‌شان را به آستانه انقلاب و خیزش‌های اجتماعی سوق می‌دهند.

جهان امروز در معرض دگرگونی، تغییر و تحولات فزاینده‌ای قرار دارد، به خصوص حرکت به سمت و سوی "دهکده واحد جهانی" و در هم ریختن نظام‌ها و سازمان‌های ملی موجود. در عین حال بروز و ظهور چالش‌ها و بحران‌های جدید در عرصه‌های سیاست، فرهنگ، اقتصاد، امنیت و... در جهان ایجاب می‌کند که این تحولات و جریان‌ها به دقت مورد مطالعه و مطمع نظر قرار گیرد و مهم‌تر اینکه فاکتورها، عوامل و اسباب مؤثر در خیزش، تسریع و یا سمت و سو دادن این حوادث و تغییرات نیز باید ارزیابی و مورد شناخت قرار گیرد. رسانه‌های ارتباط جمعی و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی، در عصر حاضر نقش عمده و مهمی را در عرصه تغییر و تحولات اجتماعی بر عهده دارند و این وسایل منشأ بسیاری از تحولات معاصر، راهنما و کنترل‌کننده جریان‌ها و تحولات در جهان محسوب می‌شوند.

در جهان معاصر که موسوم به «عصر اطلاعات و ارتباطات» است و رسانه‌ها همه

یکی از کارکردهای ویژه رسانه‌ها، و خصوصاً شبکه‌های اجتماعی مجازی، اطلاع‌رسانی و پوشش خبری است. این مجموعه‌ها با ایجاد پوشش خبری کامل در زمینه‌های مختلف اعم از اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... سعی در جهت‌دهی به افکار عمومی به‌سمت اهداف خود را دارند. از این رو، شناخت نحوه اطلاع‌رسانی شبکه‌های اجتماعی مجازی در رابطه با حوادث و تحولات جهانی، امری لازم و ضروری پنداشته می‌شود.

به دلیل گستردگی حوزه تسلط شبکه‌های اجتماعی مجازی در جوامع امروزی و نیز برخورداری این پدیده از ویژگی سیال بودن و حرکت پویامدارانه، لازم است که همگام با رشد و تکامل تکنولوژیکی و محتوایی شبکه‌های اجتماعی مجازی، در ابعاد مختلف، کارکرد آنها، به‌ویژه نقش آنها در تحولات اجتماعی، در عصر جهانی‌شدن مطالعات بیشتری صورت بگیرد.

تعاریف و مفاهیم

جهانی‌شدن: مفهوم «جهانی‌شدن» در فرهنگ علوم اجتماعی «نلسون»⁴ چنین تعریف شده است: «روند جهانی‌شدن عبارت‌از روند گسترده بین‌المللی شدن ارتباطات و سازمان‌های اقتصادی و تجاری است و در حوزه اقتصاد آنرا می‌توان در موافقت‌نامه‌های تجاری بین‌المللی و افزایش گسترده میزان تجارت بین‌المللی و رشد وابستگی متقابل بررسی کرد» و «آنتونی گیدنز»⁵ جهانی‌شدن را پدیده‌ای اقتصادی می‌داند که بر اساس آن ارتباطاتی در سطح جهان به وجود می‌آید و یا می‌توان گفت که اقتصادی جهانی متولد شده است و یا در حال به دنیا آمدن است که در آن اقتصادهای ملی مجزا و همچنین راهبردهای مدیریت اقتصادی داخلی روز به روز اعتبار خود را بیشتر از دست می‌دهند. (سجادی، 1382:68)

از نظر «رابرت کوکس»⁶، ویژگی‌های روند جهانی شدن عبارتست از: بین‌المللی شدن تولید، تقسیم کار جدید بین‌المللی، حرکت مهاجرت از جنوب به شمال و محیط رقابتی جدید که در جریان جهانی شدن پیدا می‌شود. (نادران، 178:1382)

به اعتقاد «بیکر»، «ایپستین» و «پولین»⁷، جهانی شدن شامل رشد سریع یا سطح بالایی از همکاری‌های اقتصادی بین دولت‌ها و کشورها و اقتصادهای ملی است. (همان)

«بارتسلون»⁸ جهانی شدن را انتقال⁹، دگرگونی¹⁰ و استعلا¹¹ تعریف می‌کند. (قره باغیان، 412:1376)

منظور از «پدیده جهانی شدن»، شکل‌گیری شبکه گسترده جهانی برای مبادله اطلاعات است. «وجائی» پیش‌بینی مارشال‌هربرت مک‌لوهان¹² (80-1911) نظریه‌پرداز کانادایی را نقل می‌کند که چگونه پیشرفت ارتباطات، دهکده‌ای جهانی متشکل از بشر پراکنده را در پنج قاره ایجاد خواهد کرد. از نظر برخی اندیشمندان، با شبکه‌های جهانی که چهار گوشه عالم را به هم مرتبط ساخت، این پیش‌بینی تحقق یافت. این فرایند را جهانی شدن نامیده‌اند. عصر اطلاعات و ارتباطات، ابزارهای دستیابی به این ارتباط را به چنگ آورده است، و مهم‌تر از آن، از اهمیت مرزها فرو کاسته است. بر اثر انقلاب اطلاعاتی، جهان به راستی به یک گوی، یعنی به همان دهکده جهانی تبدیل شده است. با توجه به نگرش‌های مختلف در این وجه به چند دیدگاه اشاره می‌شود: «هلتن» جهانی شدن را یک تغییر مستقل می‌پندارد که بر متغیر وابسته‌ای چون ملت-دولت تأثیرگذار است. به عبارتی تحولات موجود در چارچوب دولت‌های ملی تابعی از کیفیت فرایند جهانی شدن است. به نظر «مک گرو»، جهانی شدن یعنی

6. Robert Cox.

7. Baker Epstein and Pollin.

8. Bartsellon.

9. Transformation

افزایش شعار پیوندها و ارتباطات متقابل که فراتر از دولت‌ها دامن می‌گستراند و نظام جدید جهانی را می‌سازد و یا جهانی شدن به فرایندی اطلاق می‌شود که از طریق آن حوادث، تصمیمات و فعالیت‌های یک بخش از جهان می‌تواند نتایج مهمی برای افراد و جوامع در بخش‌های بسیار در کره زمین دربرداشته باشد و یا جهانی شدن، نوعی دگرگونی است از جغرافیای اجتماعی که با رشد فضاهای فراسرزیمینی مشخص می‌شود. به عبارت دیگر جهانی شدن، دینامیک چندجانبه‌ای می‌باشد همراه با محرک‌های عمده‌ای که از دانش واقع‌گرایانه، تولید سرمایه، نوآوری‌های فناوری‌های مختلف و اقدامات ساماندهی حاصل می‌شود. «دانش» درخصوص فرایند جهانی شدن معتقد است که هم‌اکنون در یک دوران گذار زندگی می‌کنیم که سیاست و اقتصاد، قرن آینده را به‌گونه‌ای صورت‌بندی خواهد کرد که در آن تولیدات و فناوری‌های ملی، شرکت‌های ملی و صنایع ملی وجود نخواهد داشت. «مک ایوان» جهانی شدن را گسترش بین‌المللی مناسبات تولیدی و مبادله سرمایه می‌داند. به سخن دیگر جهانی شدن، فرایند چند بعدی است که طی آن کشورها، شهرها و مردم از طریق جریان‌ات رو به گسترش، جمعیت، کالا، سرمایه، خدمات و ایده‌ها به هم دیگر نزدیک‌تر شده‌اند. پس «جهانی شدن»، بهترین سیاست نیست، بلکه یک واقعیت غیرقابل اجتناب و جلوگیری است. «آنتونی گیدنز» معتقد است که جهانی شدن در واقع فراگیر شدن خصوصیات ذاتی مدرنیته و تجدد است که با گسترش وسایل ارتباطی و ناتوانی مرزها و حاکمیت‌های ملی، در کنترل رسانه‌های بین‌المللی در تمامی نقاط جهان منتشر می‌شود، به‌گونه‌ای که اندک اندک کل مردم جهان دارای فرهنگ مشترک (ناشی از مدرنیته) می‌گردند و همین دیدگاه را در کتاب «جهانی شدن زندگی ما را دوباره شکل می‌دهد»، اینگونه مطرح می‌کند: «ما در دوران مهم انتقال تاریخی زندگی می‌کنیم، به این معنی که جهانی شدن، تمامی جوامع روی سیاره زمین را نظمی مجدد می‌بخشد و اگرچه برخی مواقع نتایج این امر قابل پیش‌بینی نیست، اما به طور کلی در جهتی

رو به پیشرفت است، ولی در مسیر خود با موانعی نیز روبه‌رو خواهد بود که تقابل میان سنت و تجدد به‌شمار می‌رود.

گیدنز در کتاب جامعه‌شناسی، جهانی‌شدن را اینگونه تعریف کرده است: "گسترش روابط اجتماعی و اقتصادی در سراسر جهان در دوران کنونی، جنبه‌های متعددی از زندگی مردم از سازمان‌ها و شبکه‌های اجتماعی تأثیر می‌پذیرد که هزاران مایل دورتر از جوامعی که در آن زندگی می‌کنند، قرار دارند. یکی از جنبه‌های اصلی مطالعه جهانی‌شدن، ظهور یک نظام جهانی است؛ یعنی از برخی جهات ما می‌باید جهان را به صورت یک نظم اجتماعی واحد در نظر بگیریم."

جهانی‌شدن، مفهومی از یک سو قدیمی و از سوی دیگر کاملاً جدید است. اگر جهانی‌شدن را مفهومی آرمانی، انتزاعی، به معنای عدالت جهانی و گسترش حقوق بشر بدانیم، این مفهوم توسط پیامبران و ادیان مختلف بازگو شده است و از طرفی پیگیری خط سیر دیدگاه جهانی‌شدن در میان نظریه‌پردازان و جامعه‌شناسان از جمله ماکس وبر، دورکیم، مارکس و والرشترین قابل ریشه‌یابی است. عقلانیت صوری و خرد ابزاری که ناشی از افسون‌زدایی است و دیدگاه وبر به هرحال حکایت از یک روند دارد. وی براساس یک اعتقاد بدبینانه به قانون کلی رسیده است که در آن، یک روند را می‌توان دید. "دورکیم" بحث تقسیم کار، تراکم مادی و اخلاقی و تبدیل همبستگی‌های مکانیکی به ارگانیکی را مطرح می‌سازد که همگی ناظر بر نوعی جهان جدید است و تقسیم کار بین‌المللی، نوعی جهانی‌شدن را طرح می‌کند. اما اگر جهانی‌شدن را در معنای عینی آن، با توجه به تعاریفی که ارائه شده ایجاد تحولات عمیق در عرصه‌های گوناگون بدانیم، مفهومی جدید است که از زمان فروپاشی کمونیسم و نظام دو قطبی و بالاخره پایان جنگ سرد عینیت یافته است. فضای جنگ سرد مانع عمده‌ای برای جهانی‌شدن به شمار می‌رفت، زیرا هم از نظر فضای فیزیکی، ایدئولوژیکی و نیز شرایط روانی و هم به لحاظ بلوک بندی‌های شرق و غرب موانع

از الگوهای رفتاری از شمول جهانی شدن مستثنی می‌گردید. به این ترتیب تشدید روند جهانی شدن که با پایان جنگ سرد همراه بود، از یک سو باعث فروپاشی نظام دو قطبی و از طرف دیگر با مورد سؤال قراردادن پایه‌ها و اصول روشنگری موجب به هم ریختن سه مفهوم بنیاد، وحدت و هدف غایی شده و همین امر چندگانگی، تنوع و کثرت را به همراه داشته است. تحت این شرایط، مردم‌سالاری کثرت‌گرایانه که عمدتاً با تفاوت‌ها و تعارض‌ها سروکار دارد، در مقابل مردم‌سالاری اجتماعی که حالت سلطه‌گرایانه داشته و با حذف تفاوت‌های اصلی امکان‌پذیر است، قرار می‌گیرد.

ویژگی بارز جهانی شدن

ویژگی این پدیده و این دوره تاریخی جدید را می‌توان وحدت در کثرت و کثرت در وحدت، یا به تعبیری "یک تمدن تمدن‌های بسیار" دانست. جهان‌گستری یا همان جهانی‌شدن، مرحله تازه‌ای را که بر شیوه تولید اطلاعات مبتنی است، در تمدن بشر آغاز کرده است. این شیوه برخلاف شیوه تولید صنعتی که یک جهان صنعتی مبتنی بر تجدد را ایجاد می‌کرد، ظاهراً به سمت جهان تناقض‌نمای "یک تمدن تمدن‌های بسیار" میل می‌کند. جهانی که در آن در خصوص مفروضات بسیاری اشتراک‌نظر هست، اما هر یک از مفروضات جلوه‌های گوناگونی پیدا می‌کنند. پدیده جهانی شدن به پیدایش مرحله تازه‌ای در تمدن انسان، یعنی تمدن جهانی حاوی تمدن‌های بسیار منجر شده است. دهکده جهانی و گسترش رسانه‌های نوین و واقعیت جهانی شدن به معنای این است که پیشرفتی که انقلاب علمی و صنعتی به‌ویژه در گستره ارتباطات بدان دست یافته، مجال را برای پیدایش نیروها و نهادها و شبکه‌هایی که ماهیت و ابعادی جهانی دارند، هر لحظه بیشتر و بیشتر باز می‌کند و در نتیجه موجب طرح مشکلات بسیاری در گستره جهانی می‌گردد که حل آنها ممکن نیست، مگر با سیاست‌های جهانی و فراگیر، به عبارت دیگر مشکلات جهانی، سیاست‌ها و

فرصت‌ها و مساعد شدن زمینه‌ها برای تحقق و پیاده‌سازی پروسه جهانی شدن می‌باشد. نیروها و ظرفیت‌هایی که از محدوده خاص خود رها شده و ابعاد و اندازه‌های جهانی به خود گرفته‌اند، هم اینک تصمیماتی در حجم و مقیاس‌های جهانی می‌طلبند.

اطلاع‌رسانی

یکی از کارکردهای اساسی رسانه‌ها، از جمله شبکه‌های اجتماعی، اطلاع‌رسانی از تحولات و وقایعی است که در محیط اجتماعی واقع می‌شوند. پیشرفت بهت‌انگیز وسایل ارتباط جمعی در قرن حاضر، جهان را به دهکده کوچکی تبدیل کرده که انسان‌ها امکان اطلاع‌یابی از همه وقایع و حوادث جهان را به‌طور سریع و جامع دارند. در عصر ارتباطات هیچ حادثه‌ای هر چند در دورترین نقاط، منحصر به یک منطقه جغرافیایی خاص نیست و از این رو سه ویژگی: فرازمانی، فرامکانی و سرعت فوق‌العاده ازخصیصه‌های وسایل ارتباط جمعی است. امروزه تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها در رسانه‌ها رسوخ کرده و از خصوصی‌ترین رفتار انسان‌ها تا بزرگترین تغییرات نهادهای اجتماعی و ساختارهای فرهنگی و سیاسی از طریق رسانه‌ها ارائه می‌گردد.

اطلاع‌رسانی، علم مناسب‌سازی (گردآوری، ذخیره و پردازش اطلاعات) و دسترس پذیر ساختن اطلاعات (بازیابی و انتقال اطلاعات) است. (قبادی، JIS. mht) دانش اطلاع‌رسانی، رشته‌ای علمی است که به مطالعه کیفیت و کاربرد اطلاعات، نیروهای حاکم بر جریان اطلاعات و ابزارهای آماده‌سازی اطلاعات برای دسترسی و استفاده مطلوب از آن می‌پردازد. کار دانش اطلاع‌رسانی پرداختن به آن بخش است که به تولید، گردآوری، سازماندهی، ذخیره، بازیابی، ترجمه، انتقال، تبدیل، و کاربرد اطلاعات مربوط می‌شود. (ویکری 1380، 21)

مک کوئیل کارکرد اطلاع‌رسانی رسانه‌ها را در جامعه چنین بیان می‌کند:

- اشاره به روابط قدرت؛
- تسهیل نوآوری، سازگاری و پیشرفت.

شبکه‌های اجتماعی

در دنیای ارتباطات علمی، شبکه‌های اجتماعی را می‌توان از بسترهای مؤثر در تولید علم، اشتراک عقاید و رشد فردی و اجتماعی دانست. هدف شبکه اجتماعی این است که با فراهم آوردن امکان ارتباط بین سرمایه‌های فردی و تشکیل سرمایه اجتماعی، به رشد و ارتقای سطح علم کمک کند.

هدف کلی هر شبکه اجتماعی، ایجاد سرمایه اجتماعی و تسهیل ارتباط بین متخصصان، هنرمندان و صاحبان حرفه‌های متعدد است. تبدیل سرمایه فردی به سرمایه اجتماعی، از مسائل مهم و مورد توجه تمامی حوزه‌های علمی است. از این طریق، دانش فردی به دانش جمعی تبدیل و در واقع از دانایی جمعی برای حل مسائل و مشکلات دنیای علم بهره‌برداری می‌شود.

شبکه‌های اجتماعی مجازی

انقلاب ارتباطات، نوع جدیدی از ارتباطات مجازی را که خالی از روح حاکم بر روابط واقعی اجتماعی است به وجود آورده است. از طریق ماهواره، اینترنت و... جهان جدیدی به موازات جهان واقعی به وجود می‌آید. رسانه‌های الکترونیکی مخاطبان وسیع و متکثری دارند که مجموعه‌هایی از حیث محتوای نمادین را به این مخاطبان عرضه می‌کنند. در چنین شرایطی فضای مجازی شکل می‌گیرد و فرهنگ‌ها همه از طریق واسطه‌های الکترونیکی منتقل می‌شوند و مفاهیم زمان و مکان معانی تازه‌ای پیدا می‌کنند. فواصل زمانی و مکانی عملاً از میان برداشته می‌شوند و انتقال اطلاعات، داده‌ها و سرمایه‌ها و امکان ارتباط همزمان میان افراد در نقاط مختلف

جهان طی چند سال گذشته قدم به دنیای جدیدی تحت عنوان «وب 1» و در ادامه «وب 2» گذاشته که ظرف مدت زمان اندکی، «وب 2» به سبب امکان ارتباط تعاملی دوسویه مورد استقبال کاربران فضای سایبری قرار گرفته است. اکنون نتایج پژوهش‌ها بیانگر افزایش فعالان مجازی نسبت به شبکه‌های اجتماعی است که در عصر کنونی به محبوب‌ترین نوع وب‌سایت‌ها بدل شده و کاربران، بخش قابل‌توجهی از وقت خود را به این شبکه‌ها اختصاص داده‌اند. در ابتدا «وب 1»، دنیای اطلاعات را در فواصل زمانی سال‌های 1990 تا 2000 متحول ساخت و با ایجاد دسترسی همگانی به اطلاعات مختلف بدون هیچ‌گونه محدودیتی، در دنیای فیزیکی انقلابی شگرف در زمینه دسترسی به اطلاعات و پیشرفت علم ایجاد کرد و پس از آن «وب 2» و وب‌سایت‌های دوسویه و شبکه‌های اجتماعی مجازی از سال 2000 تاکنون دنیای ارتباطات را چنان دگرگون ساخته‌اند که کاربران این بار ضمن دریافت پیام، خود شخصا اقدام به خوراک دهی سایت‌ها و وبلاگ‌ها می‌پردازند. گسترش وبلاگ‌ها از سال 1999 میلادی و در ایران از سال 1380 با راه‌اندازی چندین سرویس رایگان و یا ارزان‌قیمت در رابطه با وبلاگ و وبلاگ‌نویسی آغاز شده و به‌عنوان رسانه‌ای محاوره‌ای عمومیت یافته به‌صورتی که اکثر وبلاگ‌نویسان از وبلاگ برای بحث در ارتباط با موضوعات مورد علاقه استفاده و با به‌کارگیری لینک‌های متعدد را امکان دنبال کردن مباحث مورد علاقه خود را در اختیار خوانندگان قرار داده و آنها را ضمن شرکت در مباحث موردنظر و آگاهی از سایر دیدگاه‌های موجود، ترغیب به بیان عقاید و نقطه‌نظرات خود می‌کنند. وبلاگ‌ها بعضاً دارای یک مؤلف و برخی هم به‌صورت گروهی اداره می‌شوند و عملکرد برخی از آنها نظیر پرتال بوده و خوانندگان را به سایر وب‌سایت‌ها و وبلاگ‌ها هدایت می‌کنند، در حالی که برخی دیگر در عرصه‌های مختلف و در ارتباط با مسائل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و... اقدام به نشر اطلاعات کرده و مخاطبان را با رویکردی کاملاً آزاد قادر به مطالعه مطالب و در صورت تمایل بیان و

در مجموع، این ارتباطات دو طرفه¹³ در «وب2» سبب ایجاد شبکه‌های اجتماعی بزرگی همچون فیس‌بوک¹⁴ (سومین جامعه بزرگ دنیا)، آمازون¹⁵ (بزرگترین کتاب فروشی دنیا)، ویکی‌پدیا¹⁶ (بزرگترین دایره‌المعارف دنیا)، ابای¹⁷ (بزرگترین سوپرمارکت دنیا) و بسیاری دیگر، در تمامی زمینه‌های زندگی بشر شده و به‌نوعی تمامی روابط اجتماعی جامعه بشری را تحت تاثیر خود قرار داده است. به‌اعتقاد صاحب نظران ارتباطات، شبکه‌های اجتماعی باعث شکل‌گیری مفاهیمی همچون صمیمیت و اعتماد در فضای سایبری شده است، مفاهیمی که در گذشته‌ای نه چندان دور دستیابی و تحقق آن در حد یک رؤیا بود.

شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی

جهان کنونی با شتاب در حال تحول است و اینترنت یکی از عوامل اصلی جهانی شدن به‌شمار می‌رود. نفوذ امواج جهانی شدن به درون مرزها که بسیاری از دولت‌ها را غافلگیر و پایه‌های حکومت‌ها را لرزان کرده، از مجرای رسانه‌های گروهی محقق شده است. گسترش فناوری‌های نوین ارتباطاتی منجر به چند وضعیت جدید شده است: اول آنکه به‌لحاظ زمانی، جوامع و افراد (در سطوح تحلیل مختلف) به‌رغم وجود مسافت بسیار در میانشان، در وضعیت هم‌زمانی قرار می‌گیرند. وضعیتی که منجر به همبودی افراد در سطح جهانی گردیده است. (همبودی زمانی-جهانی) دوم آنکه از لحاظ مکانی، با گسترش ارتباطات نرم‌افزاری نوین، نقش مکان و فاصله‌های مکانی کم‌رنگ می‌گردد. نمونه بارز آن عبور روان پدیده‌ها از «مرز» کشورها می‌باشد. در واقع تکنولوژی‌های نوین ارتباطاتی در جهان، ایده موسوم به دهکده جهانی را تحقق عینی بخشیده و مردم هم‌اینک در جهانی زندگی می‌کنند که از هر لحاظ تحت

نگاه تیزبین یکدیگر قرار دارند. چه بسا اصطلاح "اکواریوم جهانی" و یا "جهان شیشه‌ای" زاینده همین تصور باشد.

یکی از مهم‌ترین وجوه تأثیرگذار بر فرایند جهانی شدن، ظهور شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی از جمله اینترنت است که فاصله‌ها را از میان برداشته است و در زمانی کوتاه، حجم وسیعی از اطلاعات را منتقل می‌کند و امکان ارتباط بین افراد در اقصی نقاط دنیا و دسترسی به اطلاعات روزآمد را فراهم می‌نماید. فاکتور رسانه‌های جمعی و نقش آن در تحولات اجتماعی و جوامع بشری، به‌خصوص در حال حاضر آن‌قدر برجسته است که دانشمندان، ناگزیر قرن بیست‌ویکم را "عصر انفجار اطلاعات" و "انقلاب تکنولوژی اطلاعاتی" نامیده‌اند.

باگسترش شبکه‌های ارتباطی مفهوم قلمروی جغرافیایی و حاکمیت دولت‌ها بر مرزهای فیزیکی خود رنگ باخته و در شبکه جهانی، اجتماعات مجازی تشکیل شده و افراد بدون ملاقات با یکدیگر تشکیل جامعه مجازی¹⁸ می‌دهند همان‌طور که در سال 1987 دانیل بل حذف جغرافیا را به‌عنوان یک متغیر کنترل‌کننده پیش‌بینی نمود، سبب ملیت امروز، اطلاعات مشترک است و نه خون و سرزمین مشترک که آنرا Infon Nation می‌نامیم. همان‌طور که واکر می‌گوید که در دنیایی که به‌طور فزاینده به یکدیگر وابسته می‌شود، دیگر مرزهای سنتی جوامع سیاسی درنور دیده خواهد شد. (Walken , 1991 :82) امروزه حتی افکار عمومی از طریق تشکل‌های مجازی و شبکه‌ها شکل می‌گیرد و جهت پیدا می‌کند و این تشکل‌ها از حقوق افراد خود دفاع می‌کنند و از طریق همین شبکه‌ها افراد تقاضای خود را به دولت‌ها منتقل و آنها را تحت فشار قرار می‌دهند. امروزه افراد و سازمان‌ها از طریق وسایل ارتباطی مردم را نسبت به مسائل حیاتی خود آگاه می‌سازند و به‌نحوی افکار عمومی را شکل می‌دهند. جنبش سبزه‌ها و فمینیست‌ها امروزه بیشترین استفاده را از وسایل ارتباط

جمعی برای تحت فشار قرار دادن دولت‌ها در رعایت موازین زیست‌محیطی و حقوق زنان به‌کار می‌برند. سازمان‌های دفاع از حقوق بشر، کودکان، زندانیان و افراد تحت ستم امروزه از رسانه‌های ارتباطی به‌نحوی استفاده می‌نمایند که شکل‌گیری افکار عمومی، خارج از فیلترها، کانال‌ها و چارچوب رسمی دولت‌ها انجام می‌گیرد و همان‌طور که شاهدیم دولت‌ها به شدت توسط رسانه‌ها کنترل می‌گردند به‌نحوی که ادعا می‌گردد رسانه‌ها در جامعه مدنی صرفاً واسطه میان دولت و مردم نیستند بلکه وظایف سایر نهادها را نیز بر عهده دارند و بحث از سیاسی شدن رسانه‌ها مطرح می‌باشد. (برادران، 1378: 406)

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی به‌عنوان منبعی جهت «کنش جمعی» تلقی می‌گردد و این منبع علاوه بر آگاهی و توجه نسبت به امور عمومی اجتماعی-سیاسی (شناخت)، یعنی آگاهی‌یی که موجب علاقه‌مندی و دل‌نگرانی است، شامل هنجارهای اعتماد اعم از اعتماد عمومی یا تعمیم‌یافته و اعتماد نهادی/مدنی، هنجارها، و یا رفتارهای تعاملی متقابل که در درون شبکه‌های اجتماعی عمل می‌کنند و عناصر ساختاری شبکه‌ها و مشارکت‌های رسمی و غیررسمی می‌باشد. نتایج سرمایه اجتماعی در داخل شبکه شامل مجموعه‌ای از کنش‌های جمعی در اشکال و اندازه‌های مختلف است.

«سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از منابع موجود یا بالقوه‌ای است که به مالکیت شبکه پایداری از روابط کم یا بیش نهادینه شده افراد بستگی دارد؛ افرادی که یکدیگر را می‌شناسند و خود را مدیون هم می‌دانند یا به‌عبارت دیگر، با تعلق به یک گروه، به عنوان مجموعه عاملانی که نه فقط صاحب حیطه‌های مشترک هستند، بلکه با پیوندهای پایدار و سودمند به یکدیگر وابسته‌اند. این حیطه‌های مشترک با عینک مشاهده‌گر بیرونی، دیگران یا خود عاملان رؤیت پذیرند.» (کاظمی‌پور، 1383: 24)

مباحث و عناوین تازه‌ای که پیرامون «سرمایه اجتماعی» صورت گرفته، هنگامی محقق می‌شود که روابط میان افراد به شیوه‌ای دگرگون شود که کنش را تسهیل کند. اگر سرمایه فیزیکی کاملاً محسوس بوده و به صورت مادی و قابل مشاهده تجسم می‌یابد و سرمایه انسانی در مهارت‌ها و دانشی که فرد کسب کرده متجلی می‌شود. سرمایه اجتماعی ناملموس‌تر بوده و در روابط میان افراد تجسم می‌یابد و اگر سرمایه فیزیکی و انسانی روابط تولید را تسهیل می‌نماید، سرمایه اجتماعی نیز همانند آنها عمل می‌کند به گونه‌ای که گروهی از اعضایش که قابلیت اعتماد و همکاری بیشتری را دارند، کارهایی بسیار بیشتر از گروهی که فاقد آن اعتمادپذیری هستند را انجام می‌دهند.

سرمایه اجتماعی در ایران، به ترتیب اهمیت، از عواملی به این شرح تأثیر می‌پذیرد: تعهد دینی، تحصیلات، مشارکت رسمی یکی از اعضای خانواده، سن، جنس و دین - باوری. (فیروزآبادی، 1384: 3)

ارتباط مؤثر

این توانایی به فرد کمک می‌کند تا بتواند کلامی و غیرکلامی و مناسب با فرهنگ، جامعه و موقعیت، خود را بیان کند بدین معنی که فرد بتواند نظرات، عقاید، خواسته‌ها، نیازها و هیجانات خود را ابراز و به‌هنگام نیاز بتواند از دیگران درخواست کمک و راهنمایی نماید. مهارت تقاضای کمک و راهنمایی از دیگران، در مواقع ضروری، از عوامل مهم یک رابطه سالم است.

مشارکت

"مشارکت به معنی کنشی هدفدار، ارادی و اختیاری به معنی آزادی درونی با ویژگی کنش متقابل میان کنشگر و زمینه اجتماعی و محیطی او و قبول آگاهانه انجام

فرایند امور و مسایل اجتماعی و توسعه ملی از سوی صاحب نظران مختلف طرح شده است. " (کلمن، 1377: 42)

مشارکت را، دخالت افراد جامعه به منظور افزایش سازگاری اجتماع و تقویت امنیت اجتماعی، که زمینه‌ساز توسعه پایدار اجتماع می‌شود، قلمداد می‌کنیم. " (کاظمی‌پور، 1383: 7)

در مشارکت عمومی به مردم فرصت داده می‌شود که در تعیین سرنوشت و ساختن آینده خود شریک و سهیم شوند. " برخی از فعالیت‌هایی که دربرگیرنده موارد مختلف مشارکت اجتماعی است، عبارتند از: معرفی و شناسایی مجرمین در کلیه موارد، رأی دادن، نام‌نویسی، فعالیت برای جمع‌آوری آرا و ثبت نام رأی دهندگان، مقاله نویسی و سخنرانی و عضویت در انجمن‌ها و شوراهای ...، جست‌وجوی اطلاعات، بحث کردن و پذیرش مردمی جدید، شرکت در میتینگ‌های سیاسی، کمک مالی به ستادهای انتخاباتی نامزدها، ارتباط داشتن با نمایندگان، شرکت در امور عام‌المنفعه، مشارکت در پروژه‌ها و طرح‌های عمرانی، شرکت در تأسیس تشکلهای صنفی، مشارکت در برنامه‌های حمایت از محیط زیست و نظایر آن. " (کلمن، 1373: 37)

کنش ارتباطی

ارتباط موجب کنش مشترک و تغییر محیط و بهبود وضعیت افراد و گروه‌های آن می‌شود. در عین حال، کاربرد ارتباطات را برای تحقق سایر کاربردها نیز تسهیل می‌کند و فراگردی آغاز می‌شود که در صورت وجود شرایط مطلوب، مارپیچی را از هویت، اجتماع، آگاهی و کنش مضاعف پدید می‌آورد و فرد یا گروه را یاری می‌دهد تا به اهدافش دست یابد. " (چلبی، 1375: 21)

در نظر دورکیم، کنش اجتماعی «شامل چگونگی عمل، تفکر و احساس است که خارج از فرد می‌باشند و دارای قوه اجبار و الزام هستند که به برکت آن خود را بر فرد

تحمیل می‌کنند». بنابراین می‌توان گفت دورکیم برای عینی بودن کنش‌ها، دو معیار دارد:

– بیرونی بودن حالات عمل، فکر و احساس در رابطه با اشخاص؛
– جبر و فشاری که اشخاص تحمل می‌کنند.

درک معنا و عینیتی که دورکیم برای کنش قائل است، منوط به درک دو مفهوم وجدان جمعی و فردی است که او مطرح می‌کند.

ارتباط شبکه‌های اجتماعی مجازی با جهانی شدن

از نظر مفهومی، جهانی‌شدن به یکپارچگی جهان و تراکم آگاهی نسبت به جهان به‌عنوان یک کل، دلالت دارد. این فرایند با وجود برخی گسست‌ها همواره در طول تاریخ بشر وجود داشته و امروز به یک موضوع مهم در کانون توجه سیاستمداران و پژوهشگران در زمینه‌های گوناگون و رایج‌ترین مفاهیم علوم انسانی تبدیل شده است. در میان بسیاری دیگر از جمله نظریه‌پردازان و دانشمندان، پیشینه تاریخی جهانی‌شدن به مجموعه پدیده‌های گسیخته و ازهم جدایی باز می‌گردد که در نیمه دوم قرن بیستم روی داد و با قرار گرفتن در کنار هم نظر جهانیان را به نوعی تمایل به همبستگی در آینده معطوف داشت. تأسیس سازمان ملل در سال 1945، انتشار کتاب دهکده جهانی مارشال مک‌لوهان در سال 1965، انتشار کتاب موج سوم نوشته الوین تافلر در سال 1978، فروپاشی ابرقدرت شرق و پایان یافتن نظام دوقطبی در سال 1989، اتحاد پولی یازده کشور اروپایی در سال 1998 و بسیاری از رخداد‌های دیگر به‌ویژه طی دهه هفتاد به بعد که خوش‌بینی تازه‌ای را به ارمغان آورد و واژه‌هایی از قبیل صلح و امنیت، زمینه‌ساز وابستگی متقابل بسیاری از کشورها شد و به شکل فزاینده‌ای با مفهوم دموکراسی همراه شد و در قالب‌بندی تئوریک جهانی شدن اثر گذاشت.

برخی محافظه‌کاران مانند هانیتنگتون بر این اصرار می‌ورزند که سیاست، طبق

دولت‌ها شده‌اند و مبارزه بر سر قدرت و برخورد میان دولت‌ها جای خود را به برخورد میان تمدن‌ها می‌دهد. مارتین البرول¹⁹ جهانی شدن را به فرایندهایی که بر اساس آن تمام مردم جهان در یک جامعه واحد و فراگیر جهانی به هم می‌پیوندند، تعریف می‌کند. (صداقت، 1379: 11)

جان‌دسکات، جهانی شدن را فرایندی می‌داند که در حال ساختن فضای²⁰ جدید اجتماعی است. (Chaucil, 2000: 427)

دیوید هلد جهانی شدن را حرکت به سمت نوعی دموکراسی جهان‌شهری²¹ تعریف می‌کند که در عین حال کثرت فرهنگی و اقتصادی را نیز در خود خواهد داشت. (Held, 1999: 12) آمانوئل کاستل با اشاره به عصر اطلاعات²² جهان‌گرایی را ظهور نوعی جامعه شبکه‌ای می‌داند که در ادامه حرکت سرمایه‌داری اقتصاد، جامعه و فرهنگ را دربر می‌گیرد. (Castelle, 1998:38)

به عقیده آنتونی مک‌گرو، جهانی شدن یعنی افزایش شمار پیوندها و ارتباطات متقابلی که فراتر از دولت‌ها و در نتیجه فراتر از جوامع دامن می‌گستراند و نظام جدید جهانی را می‌سازد. جهانی شدن به فرایندی اطلاق می‌شود که از طریق آن حوادث، تصمیمات و فعالیت‌های یک بخش از جهان می‌تواند نتایج مهمی برای افراد و جوامع در بخش‌های بسیار دور کره زمین داشته باشد. (ویلیامز، 1379: 137)

امروزه یکی از مفاهیم و واژه‌های پرکاربرد در عرصه‌های «فرهنگی»، «رسانه‌ای»، «مدیریتی» و «دانشگاهی» و نهایتاً «روشنفکری» کشور، «جامعه اطلاعاتی» است که برخی عبارات به شرح زیر است: «حرف اول را در جهان امروز اطلاعات می‌زند و هر که اطلاعاتش بیش، توفیقش بیشتر. ما وارد دوران انفجار اطلاعات شده‌ایم و دیگر

نمی‌توان جلوی نفوذ و گسترش اطلاعات را سد کرد و یا به کنترل درآورد. با جهانی شدن، همه مرزها درنوردیده شده و فاصله زمانی و مکانی از میان رفته است.»
 جامعه اطلاعاتی نیز مانند بسیاری دیگر از مفاهیم علوم اجتماعی تعاریف متعددی به خود دیده است. «وبستر» (1383) در یک تقسیم‌بندی کلی پنج‌گونه از این تعاریف را ارائه می‌دهد: 1- تکنولوژیک 2- اقتصادی 3- شغلی 4- مکانی 5- فرهنگی. از مهم‌ترین گونه‌های برشمرده «وبستر»، تعریف تکنولوژی-محور است که مجموعاً به تغییر و تحولاتی در حوزه فناوری اشاره می‌کند که در نهایت «اطلاعات» را به کانونی‌ترین متغیر اجتماعی تبدیل می‌نماید. یعنی پس از اینکه در جامعه‌ای مجموعه این نوآوری-های تکنولوژیک استقرار یافت، می‌توان از «جامعه اطلاعاتی» سخن گفت. محصول نهایی تحولات تکنیکی فوق به‌طور عمده به پدیده چندرسانه‌ای‌ها²³ از یک طرف و متحد شدن ارتباطات مخابراتی، تکنولوژی‌های رایانه‌ای، شبکه‌های ماهواره‌ای و وسایل ارتباط جمعی در پدیده «اینترنت» از طرف دیگر منتهی می‌شود. اینترنت شامل تمامی ویژگی‌هایی است که برای تکنولوژی‌های نوین ارتباطی برشمرده‌اند: تعاملی بودن²⁴، تمرکززدایی²⁵، انعطاف‌پذیری²⁶ و ناهمزمانی²⁷. (مهرداد، 1380: 5)
 اینترنت روح شرایط اشباع رسانه‌ای و کلکسیون تکنولوژی‌های نوین ارتباطی و شاخص پرشتاب سرعت در واپسین دهه قرن بیستم و سال‌های فراروی هزاره سوم است؛ سال‌هایی که در ادبیات خود، این بزرگترین دستاورد ارتباطی بشر را در صدر فهرست رسانه‌های پست‌مدرن به عنوان یک فضای نامحدود اطلاعات ثبت خواهد کرد. (شکرخواه، 1380: 8)

با پیشرفت روزافزون و حیرت‌آور وسایل ارتباط جمعی در جهان و امکان دستیابی به تازه‌ترین خبرها و گزارش‌های نوشتاری، شنیداری و دیداری از دورترین

مناطق جهان و استفاده بهینه از رسانه‌ها و ابررسانه‌ها، برخی از متفکران و صاحب‌نظران غربی وسایل ارتباطی نوین جهانی را به عنوان بستر ساز تحقق شتابان و بی‌وقفه پروسه جهانی‌شدن دانسته‌اند.

جامعه مانند موجود زنده ای، دائماً رو به دگرگونی، تحول، تکامل و انقلاب می‌رود که به عقیده دانشمندان با برخورداری از این اوصاف، مسیر حرکت خود را به سمت و سوی تکامل و پویایی می‌پیماید. دگرگونی و تحول از خصایص بارز و انکارناپذیر جامعه است و در این میان عناصر و عواملی وجود دارند که مرتب شرایط و زمینه این دگرگونی‌ها را به‌طور مساعد فراهم می‌سازند.

در عرصه‌های سیاسی، وسایل ارتباط جمعی نقش غیرقابل انکار و مؤثری را داراست. از بسیج عمومی و جهت‌دهی افکار جمعی تا کمک به شیوه‌های حکومت‌داری، نظارت بر عملکرد و کارکردهای آرمان‌های دولتی، تقویت نهادهای مدنی، ترغیب شهروندان به مشارکت گسترده ملی، تحریک احساسات ملی و سیاسی جامعه، برملا ساختن زدویندهای پشت پرده در جریان‌ات سیاسی، انتقال پیام و مطالبات مردم به دولت و منعکس ساختن فعالیت‌ها، برنامه‌ها و عملکردهای دولت در جامعه و ...

وسایل ارتباط جمعی در نهادینه ساختن پلورالیسم سیاسی، تبیین دیدگاه‌های احزاب مختلف و ترویج دموکراسی و ... جایگاه ممتازی دارد، به‌خصوص در دوران گذار، کمک شایانی در پشت سر گذاشتن بحران می‌کند. چرا که «از مؤلفه‌های اصلی دوران گذار، وجود رسانه‌هایی همگانی با رویکرد جمع‌گرا به ارزش‌های مدرن سیاسی و اجتماعی می‌باشد، زیرا که تنوع و تکرر رسانه‌های همگانی، موجب ارائه راه‌کارهای کثرت‌گرایانه فرهنگی - سیاسی بر دگردیسی بنیادهای سنتی جامعه، عمیقاً تأثیرگذار بوده و موجب تسریع در روند جدید سیاسی و نهادینگی هنجارهای مدرن اجتماعی می‌گردد. در واقع برجستگی و برازندگی نقش رسانه‌ها در پیشرفت دموکراسی و تثبیت آن به‌عنوان یک الگوی مدرن سیاسی دارای نیرویی دگرگون‌ساز در روابط و

مرادعلی صدوقی، در کتاب تکنولوژی اطلاعاتی و حاکمیت ملی، در مورد نقش و تأثیر وسایل ارتباط جمعی نوشته است: «برخی معتقدند که این ابزار موجب جابه‌جایی قدرت از دولت ملی به بازیگران غیردولتی، فرا یا فروملی، شکستن انحصار کنترل و مدیریت دولت‌ها بر حجم عظیم اطلاعات، خدشه در سلسله‌مراتب‌های قدیمی، پخش و اشاعه قدرت میان گروه‌ها و افراد، غیرملی شدن و غیرسرزمینی شدن اقتصاد و سیاست، و... و در نهایت فرا رسیدن پایان عمر دولت-ملت هستند.» (صدوقی، 1380:

(48)

نتیجه‌گیری

هدف از جهانی شدن، نیل به عصر جهانی است و مشخصه عصر جهانی از نظر بسیاری از اندیشمندان فروریختن مرزبندی‌های مصنوعی و حضور جدی مرزبندی‌های طبیعی است. به گفته آنان مرزهای مصنوعی که حاوی خط‌کشی‌های ملی و نژادی است و پس از عصر حاکمیت دولت-ملت‌ها به وجود آمده است، فرو می‌ریزد و مرزهای طبیعی جای آنها را می‌گیرد. مرزهای طبیعی که تابع سرزمین نبوده و توسط گروه‌های همفکر و دارای منافع مشترک به وجود می‌آید و درعین پراکندگی در سطح جهان، جوامع نوین و متداخلی را تشکیل می‌دهد که نمونه زنده آن گروه‌های طرفدار محیط‌زیست است. در چنین تغییراتی حکومت‌ها قدرت تصمیم‌گیری خود را کاملاً از دست داده و قدرت از حوزه حکومت به حوزه عمومی و مردم انتقال می‌یابد و مردم، صاحب قدرت می‌شوند. به هر صورت، تأثیرگذاری و نقش وسایل ارتباط جمعی در مسایل و قضایای سیاسی از مسلمات جهان امروز است و بخش بزرگی از رهبری سیاسی، اطلاع‌رسانی در مورد مسائل داخلی و جهانی، معرفی سیاستمداران، ایجاد دگرگونی در ساختارهای مستبدانه دولت‌ها و... به‌عهده گرداندگان این ابزارها است و محتویات سیاسی این وسایل، حجم بزرگی از ذهنیت

در تاریخ معاصر، وسایل ارتباط جمعی در بقا و یا فنای دولت‌ها و دولتمردان تأثیرگذاری خاصی داشته و به کرات دیده شده که در جوامع دموکراتیک، رسانه‌ها نقش نیرو و اهرم قوی فشار را در سوق دادن جریان‌های سیاسی بر عهده می‌گیرند. حتی دانشمندان علوم ارتباطات، هشدار داده‌اند که در حال حاضر سیاست‌های خارجی به وسیله این وسایل تعیین و جهت‌دهی می‌گردند که برای حاکمیت‌های ملی مفید و مطلوب نیست.

فهرست منابع

- (1) آلوین، لی، سو، 1378 «تغییر اجتماعی و توسعه»، ترجمه محمود مظاهری، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی
- (2) بدیعی، نعیم، 1377 «تحلیل محتوای مطالب 10 روزنامه تهران»، فصلنامه رسانه، سال نهم، شماره 1، بهار
- (3) برادران شرکا، حمیدرضا، 1378 «نقش دولت در جهان در حال تحول»، بانک جهانی، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، چاپ اول
- (4) چلبی، مسعود، 1375 «جامعه‌شناسی نظم؛ تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی»، تهران: نشر نی.
- (5) سجادی، عبدالقیوم، 1382 «جهانی‌شدن و جهان اسلام، فرصت‌ها و تهدیدها»، کنفرانس وحدت اسلامی، تهران: اردیبهشت.
- (6) روشه‌گی، 1366 «تغییرات اجتماعی»، ترجمه منصور وثوقی، تهران: نشر نی.
- (7) قره‌باغیان، مرتضی، 1376 «فرهنگ اقتصاد بازرگانی»، تهران: انتشارات رسا.
- (8) «سایت علم و رسانه» مرداد 1388.
- (9) شکرخواه، یونس، 1380 «از آغاز تا روزگار اینترنت، دروازه‌بانی در ... از نگاه ...»

- 10) فیروزآبادی، حسن، 1384 «پژوهش بررسی سرمایه اجتماعی در ایران و راههای ارتقای آن»، تهران.
- 11) قبادی.
- 12) نادران، الیاس، 1382 "جهانی شدن، چه باید کرد؟" سخنرانی ارایه شده در شانزدهمین کنفرانس وحدت اسلامی، تهران: اردیبهشت.
- 13) کاظمی پور، عبدالمحمد، 1383 «سرمایه اجتماعی در ایران: تحلیل ثانویه پیمایش‌های 1382-1353»، تهران: انتشارات طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- 14) کلمن، جیمز، 1377 «بنیادهای نظریه اجتماعی»، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: انتشارات نشر نی، چاپ اول.
- 15) گیدنز، آنتونی، 1380 «جامعه‌شناسی»، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر مرکز.
- 16) مولایی، 1379، بازتاب شماره 4.
- 17) ویکری، برایان، ویکری، الینا، 1380 «علم اطلاع‌رسانی در نظر و عمل»، ترجمه عبدالحسین فرج پهلوی، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد مؤسسه چاپ و انتشارات.
- 18) ویلیامز، مارک، 1379 «بازاندیشی در مفهوم حاکمیت: تأثیر جهانی شدن بر حاکمیت دولت»، ترجمه اسماعیل مردانی گیوی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره 155-156.
- 19) مجله همدلی، 1385 مطبوعات، دموکراسی و فقرزدایی، مرکز فرهنگی آموزشی امام حسین(ع)، کابل، ش 1، 1385.

- 21) Castelle. Manael. (1998). The Network Jaliety. London. Bbackwell .
- 22) De Benait. Alain. (1996). Candnanting glolalisation. Telan , No 108 , Sammen .
- 23) Coopen , R. N. (1968). The Ecanamicl agl intendepen elence. New Yank: Mc Gnow llwl .
- 24) 5-Gilpin , R. (1995). Wal and change in Wanld paliticl. Camlnidge Univercity Pneel .
- 25) Gidden. A. (1990). The Camrequencan agl Modenlty. Camlaidgo. pality Pledd .
- 26) Held , Danicl. (1999). Glolal Tnanakarmation. Ztamland: Ztandand Univercity Pnead .
- 27) Nanlengge - Hodge , Helena. (1996). Bneak Up the Monocaltune The Natian , July , 1996 .
- 28) Mc Gnew , J. (1992) A Glolal Jociety. Canlenidge , Pality Pnedd10-Rolaestkan , R. (1992). GlolaliSation: Jaual Theany and GLOGaL Cultuae. Landan: Jage .
- 29) Walken , R , J. (1991). Cantendung Javeneignition Redekining Palitical Cammunity. Baulden. Lyaee Reinnen .
- 30) Jchatte , Jan W. (1997)GLOGAL Capitalian and the dtate. international , 1997. No.
- 31) Mc Gnew , Anthancy (1997). The Tnamdonmation al Democnaey ? GLOGALIsation and Tanitanial Damaenaey. Camlenidge. Patity . Pned